

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за березень 2024 року

Зміст

1. Спори про захист честі, гідності і ділової репутації	7
1.1. Суд не вправі зобов'язувати відповідача вибачатися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено законом	7
2. Спори, що виникають з питань захисту права власності	8
2.1. У разі пред'явлення віндикаційного позову належним відповідачем є володілець майна. Якщо під час розгляду справи майно перейшло у володіння іншої особи, у зв'язку з чим суд здійснив заміну відповідача, то пред'явлення позову до попереднього володільця перериває позовну давність і за вимогою до іншої особи	8
2.2. За відсутності рішення загальних зборів ОСББ, яким було б застосовано індивідуально до власника однієї з квартир обмеження в користуванні спільними ліфтами багатоквартирного будинку, та оцінки пропорційності застосування такого обмеження з огляду на порядок доступу до квартири, розташування квартири, вік і стан здоров'я її власника, а також розміру та періоду виникнення заборгованості зі сплати внесків на утримання будинку та прибудинкової території, вимоги про усунення перешкод у користуванні майном, зокрема спільними ліфтами, підлягають задоволенню, що є достатньою сатисфакцією, тому відсутні підстави для відшкодування моральної шкоди	11
3. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних / недоговірних зобов'язань	13
3.1. Домовленість між фізичною особою та фізичною особою – підприємцем щодо поставки товару на умовах попередньої оплати без визначення строків передачі товару у власність покупця для побутового (домашнього) використання є усним договором купівлі-продажу, а не договором поставки. Невиконання умов цього договору щодо передачі товару покупцеві, у тому числі в семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, є підставою для його розірвання та нарахування на суму попередньої оплати процентів відповідно до частини третьої статті 536 ЦК України	13
3.2. Правочин чи договір, що були вчинені під час чинності ЦК УРСР 1963 року, могли бути визнані недійсними на підставі рішення суду. Норми ЦК України 2003 року щодо недійсності правочинів не можуть бути застосовані під час вирішення спору про недійсність правочину	

чи договору, який вчинений під час чинності ЦК УРСР 1963 року.

Укладення договору на товарній біржі у 2002 році унеможливило його нотаріальне посвідчення в силу прямої вказівки на це в Законі України «Про товарну біржу», оскільки спеціальна норма має перевагу над загальними нормами (*lex posterior derogat priori*)

15

3.3. Пеня, передбачена частиною п'ятою статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», підлягає нарахуванню у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) виконавцями робіт і надавачами послуг, а не продавцями товарів, у такому випадку відсутні правові підстави для стягнення пені з продавця за договором купівлі-продажу майнових прав.

Способи захисту прав покупця за споживчим договором купівлі-продажу передбачені статтями 8, 9 Закону України «Про захист прав споживачів»

18

3.4. Видача довіреності на підставі усного договору доручення є підтвердженням укладання договору доручення, і очевидно, що на такі правовідносини поширюються положення, зокрема, статті 1006 ЦК України. У разі відсутності домовленості між повіреним та довірительом про встановлення строку (терміну) передачі одержаного у зв'язку з виконанням доручення така передача має відбуватися негайно. При цьому для довірителя не потрібно пред'явити вимогу про передачу одержаного у зв'язку з виконанням доручення, оскільки пункт 3 частини першої статті 1006 ЦК України є винятком, що допускається нормою частини другої статті 530 ЦК України

20

3.5. ЦК України не передбачає конструкції форс-мажору, у цивільних відносинах форс-мажор традиційно є договірною підставою звільнення від відповідальності. За допомогою договору сторони можуть врегулювати, зокрема, застосування конструкції форс-мажору у своїх відносинах (на які випадки він поширюється, які правові наслідки його існування); чим підтверджується форс-мажор; чи впливає існування форс-мажору на виконання цивільно-правового зобов'язання, яке виникло на підставі такого договору; як позначається існування форс-мажору на строках виконання цивільно-правового зобов'язання, що виникло на підставі договору

23

4. Спори, що виникають із трудових правовідносин

24

4.1. Обставини, коли у психіатричній лікарні, яка перебуває у близькості до зони бойових дій, роботодавець не мав практичної можливості надати роботу та забезпечити медичному персоналу, зокрема лікарю психіатру, яка є завідувачем відділення, належні й безпечні умови праці, а остання, за відсутності осіб, які страждають

на психічні розлади і яким психіатрична допомога надається у стаціонарних умовах, а також медичного персоналу у відділенні, не мала можливості виконувати свої посадові обов'язки, є підставою для тимчасового призупинення дії трудового договору з таким працівником відповідно до статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»	24
5. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	26
5.1. Поділ майна подружжя здійснюється в натурі відповідно до визначених судом часток, при цьому не виключається звернення одного із подружжя про визнання права на частку в праві спільної власності без вимог щодо поділу майна в натурі	26
5.2. У випадку звернення з позовом про виключення відомостей з актового запису про народження дитини самої дитини, яка досягла повноліття та вважає відповідача своїм біологічним батьком, який у момент зачаття та народження дитини не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, а запис про батька дитини у Книзі записів народжень зроблено на підставі статті 54 КпШС України, оскільки мати на час народження дитини перебувала в зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком, позов підлягає розгляду судом по суті згідно з частиною другою статті 53 КпШС України	28
5.3. Позов про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею є позовом про заборону поведінки особи, яка чинить перешкоди іншій особі у здійсненні нею свого права, та є окремим способом захисту порушеного права діда й баби на спілкування з онуками. Відмова в задоволенні позову про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею (зокрема, внаслідок недоведеності перешкод чи з інших підстав) не є підставою для відмови судом у захисті й реалізації прав, передбачених частиною другою статті 159, частиною першою статті 263 СК України, – визначенні способів участі баби та діда у вихованні дитини, місця і часу їхнього спілкування	30
6. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди	33
6.1. Відповідальність за шкоду, завдану особі ушкодженням здоров'я внаслідок падіння дерева, покладається на створене органом місцевого самоврядування комунальне підприємство, що є самостійною юридичною особою та здійснює утримання міських зелених насаджень загального користування	33
6.2. У разі відшкодування страховиком моральної шкоди, завданої смертю потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, у передбаченому пунктом 27.3 статті 27 Закону України	

«Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» розмірі та в межах ліміту відповідальності за полісом страхування відсутні підстави для залучення страховика до участі в справі про відшкодування різниці між фактичним розміром моральної шкоди і страховою виплатою	35
7. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	37
7.1. Така обставина, як проживання спадкоємця в місцевості, що не перебувала під окупацією, однак знаходилася в зоні активних бойових дій, є достатньою підставою визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини	37
7.2. У випадках, коли має бути застосована вимога про витребування успадкованого майна з чужого незаконного володіння, ефективним способом захисту права спадкоємця є віндикаційний позов до особи, за якою зареєстровано право власності на спадкове майно, а не позов про визнання права власності та визнання недійсними рішень органу місцевого самоврядування	39
8. Справи окремого провадження	42
8.1. Конфлікт між заявником та чоловіком його сестри, які не проживають разом, не пов'язані спільним побутом та не мають взаємних прав і обов'язків, при цьому останній не входить до переліку осіб, на яких поширюється дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання, не може розглядатися як домашнє насильство в розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», тому в такому випадку не може бути видано обмежувальний припис	42
9. Застосування норм процесуального права	44
9.1. Якщо встановлення юридичного факту фактично має на меті встановлення обставин злочину (подія, склад і суб'єкти), що підлягають встановленню лише під час здійснення кримінального провадження відповідно до вимог КПК України, то суд цивільної юрисдикції не може перевіряти таких обставин та надавати їм оцінку	44
9.2. Правовідносини, з яких виник спір між працівником і консульською установою іноземної держави в Україні про поновлення на роботі, врегульовано трудовим договором, що укладений між сторонами без отримання згоди інших державних органів іноземної держави, а також трудовим законодавством України, тому відсутність згоди відповідної держави на участь у такій справі	

консульської установи як відповідача не може бути підставою для закриття провадження у справі згідно з пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України

46

1. Спори про захист честі, гідності і ділової репутації

1.1. Суд не вправі зобов'язувати відповідача вибачатися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено законом

13 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про захист честі, гідності і ділової репутації, спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди.

Позивач зазначав, що відповідач розмістив у відкритій групі у фейсбуці допис із відверто недостовірною та негативною інформацією про нього, а під дописом було розміщено образливі наклепницькі коментарі. Поширена інформація стала відомою широкому колу осіб і негативно вплинула на ділову та громадську репутацію позивача. Тому він просив суд визнати поширену інформацію такою, що є недостовірною, не відповідає дійсності та принижує честь, гідність, ділову репутацію; зобов'язати відповідача публічно попросити вибачення та спростувати поширену інформацію у відповідній групі у фейсбуці; стягнути з нього 60 тис. грн на відшкодування моральної шкоди.

Суди попередніх інстанцій частково задовольнили позов, визнали недостовірною та принизливою інформацію; зобов'язали відповідача спростувати її шляхом розміщення у відповідній групі у фейсбуці повідомлення, що відповідач приносить публічні вибачення позивачу і просить вважати поширену інформацію недостовірною; стягнули з відповідача 20 тис. грн на відшкодування моральної шкоди. Апеляційний суд, погодившись із висновком районного суду, зазначив, що відповідач, поширюючи недостовірну інформацію про позивача, застосував слова об'єктивно образливого змісту, які за семантичним значенням не можна віднести до тих, що вживаються в допустимій для спілкування у суспільстві мові, тому вважати їх оціночними судженнями, про що необґрунтовано зазначає скаржник у поданій апеляційній скарзі, підстав немає.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

З контексту всієї поширеної інформації щодо позивача видно, що поширена інформація не містила безспірних тверджень про достовірні фактичні дані, а ґрунтувалася на інформації, що містила оціночні судження і стосувалася критики особи та дій позивача.

Відповідно до статті 277 ЦК України оціночні судження не є предметом судового захисту. Суду слід розрізняти факти та оціночні судження. Наявність фактів можна довести, а правдивість оціночних суджень – не можна.

Що стосується оціночних суджень, цю вимогу неможливо виконати, і вона є порушенням самої свободи поглядів, яка є основою складовою права, гарантованого статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (рішення Європейського суду з прав людини від 08 липня 1986 року (заява № 9815/82) у справі «Лінгенс проти Австрії»).

Відповідач не поширював інформацію про факт, а оспорювана позивачем інформація, по суті, є оціночним судженням відповідача, яке, в свою чергу, містить образливі вислови щодо особи позивача.

При цьому не можуть бути спростовані думки, які виражені мовними засобами, зокрема, вживанням гіпербол, алегорій, сатири, і за формою є брутальними.

Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та в такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду.

Помилковими є висновки судів попередніх інстанцій про спростування недостовірної інформації шляхом розміщення на сторінці групи у фейсбуці публічних вибачень.

Частиною першою статті 34 Конституції України кожному гарантовано право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Суд не вправі зобов'язувати відповідача вибачатися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено у статтях 16, 277 ЦК України.

Зазначене узгоджується із прецедентною практикою Європейського суду з прав людини в рішенні від 05 травня 2011 року (заява № 33014/05) у справі «Редакція газети "Правое дело" та Штекель проти України».

У зв'язку із наведеним Верховний Суд рішення судів попередніх інстанцій скасував та ухвалив нове про відмову у задоволенні позову в частині позовних вимог про визнання недостовірною інформації та спростування поширеної інформації, стягнувши з відповідача 10 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди за образливі висловлювання.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 712/10999/22 (провадження № 61-13517св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117788727>.

2. Спори, що виникають з питань захисту права власності

2.1. У разі пред'явлення віндикаційного позову належним відповідачем є володілець майна. Якщо під час розгляду справи майно перейшло у володіння

іншої особи, у зв'язку з чим суд здійснив заміну відповідача, то пред'явлення позову до попереднього володільця перериває позовну давність і за вимогою до іншої особи

Об березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Торгово-сервісний центр «Експо-Дніпро-Союз» (далі – ТОВ «Торгово-сервісний центр «Експо-Дніпро-Союз», товариство) до ОСОБА_1, треті особи: товариство з обмеженою відповідальністю «Денар-Люкс», товариство з обмеженою відповідальністю «Домен-Буд» (далі – ТОВ «Домен-Буд»), товариство з обмеженою відповідальністю «Стрілецька набережна» (далі – ТОВ «Стрілецька набережна»), про витребування майна з чужого незаконного володіння.

Суди встановили, що позивачу на праві власності належала квартира АДРЕСА_1, яка вибула з володіння товариства поза його волею, відповідач не є її добросовісним набувачем, оскільки знав або мав можливість знати про те, що спірна квартира не належить на праві власності особі, яка її відчужувала.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Суди першої та апеляційної інстанцій керувались тим, що квартира вибула з володіння позивача внаслідок продажу на електронних торгах, які в подальшому були визнані недійсними, тобто поза його волею. Треті особи зареєстровані за однією адресою, їх засновником є одна й та сама особа, тому укладені між ними договори купівлі-продажу спірної квартири спрямовані на унеможливлення повернення її власнику.

Оскільки з 12 березня 2020 року до 31 березня 2022 року на всій території України установлений та діяв карантин, спричинений коронавірусною хворобою (COVID-19), тому позивач не пропустив позовну давність для звернення до суду з позовом.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила, а не від дня, коли власник майна, яке перебуває у володінні іншої особи, дізнався чи міг дізнатися про кожного нового набувача цього майна.

Порушення права та підтвердження такого порушення судовим рішенням не є тотожними поняттями. Закон не пов'язує перебіг позовної давності з ухваленням судового рішення про порушення права особи. Закон також не пов'язує перебіг позовної давності за віндикаційним позовом ані з укладенням певних правочинів щодо майна позивача, ані з фактичним

переданням майна порушником, який незаконно заволодів майном позивача, у володіння інших осіб.

Ураховуючи наведене, безпідставними є висновки судів про початок перебігу позовної давності з дати набрання законної сили ухвалою господарського суду від 03 квітня 2017 року про заміну відповідача ТОВ «Стрілецька набережна» на належного – ОСОБА_1, та припинення провадження у справі.

Так, ухвалою господарського суду від 12 квітня 2016 року у справі про визнання недійсними результатів електронних торгів, акта державного виконавця про проведені електронні торги, свідоцтва про право власності, за клопотанням позивача залучено до участі у справі в якості третьої особи на стороні відповідача, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, ТОВ «Домен-Буд» (оскільки саме йому вже було відчужено оспорювану квартиру). Тобто позивачу стало відомо про порушення його прав у квітні 2016 року.

За змістом частини другої статті 264 ЦК України позовна давність переривається у разі пред'явлення позову до особи, яка є боржником, тобто до особи, яка є належним відповідачем за позовом. У разі пред'явлення віндикаційного позову належним відповідачем є володілець майна. Водночас, якщо під час розгляду справи майно перейшло у володіння іншої особи, у зв'язку з чим суд здійснив заміну відповідача, то пред'явлення позову до попереднього володільця перериває позовну давність і за вимогою до цієї іншої особи.

Оскільки 06 березня 2017 року ТОВ «Торгово-сервісний центр «Експо-Дніпро-Союз» звернулося до господарського суду з позовом до ТОВ «Стрілецька набережна» про витребування спірної квартири та визнання права власності на неї, то цим перервало позовну давність за вимогами про витребування майна з чужого незаконного володіння.

Згідно з частиною третьою статті 264 ЦК України після переривання перебіг позовної давності починається заново. Таким чином, з 06 березня 2017 року розпочався перебіг позовної давності за вимогами товариства про витребування спірної квартири з чужого незаконного володіння, яка спливла 06 березня 2020 року.

Зважаючи на те, що позовні вимоги є обґрунтованими, однак ТОВ «Торгово-сервісний центр «Експо-Дніпро-Союз» звернулося з позовом до суду лише 11 січня 2022 року, у його задоволенні слід відмовити у зв'язку з пропуском позовної давності.

Ураховуючи наведене, Верховний Суд скасував судові рішення та ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 березня 2024 року у справі № 750/254/22 (провадження № 61-11764св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117624217>.

2.2. За відсутності рішення загальних зборів ОСББ, яким було б застосовано індивідуально до власника однієї з квартир обмеження в користуванні спільними ліфтами багатоквартирного будинку, та оцінки пропорційності застосування такого обмеження з огляду на порядок доступу до квартири, розташування квартири, вік і стан здоров'я її власника, а також розміру та періоду виникнення заборгованості зі сплати внесків на утримання будинку та прибудинкової території, вимоги про усунення перешкод у користуванні майном, зокрема спільними ліфтами, підлягають задоволенню, що є достатньою сатисфакцією, тому відсутні підстави для відшкодування моральної шкоди

20 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за його позовом до об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «Червоний Хутір» (далі – ОСББ «Червоний Хутір») про усунення перешкод у користуванні майном та відшкодування моральної шкоди.

Суди встановили, що позивач є співвласником квартири у багатоквартирному будинку, де створено та функціонує ОСББ «Червоний Хутір», що підтверджено затвердженням загальними зборами співвласників багатоквартирного будинку статутом.

Статутом передбачено, що у разі систематичної несплати співвласником встановлених загальними зборами внесків і платежів на утримання, реконструкцію, реставрацію, проведення поточного та капітального ремонтів, технічного переоснащення спільного майна, загальні збори можуть прийняти рішення про обмеження користування таким співвласником спільним майном будинку.

Оскільки позивач разом із членами своєї сім'ї є боржниками, які не сплачують за утримання будинку та прибудинкової території, їх було обмежено у доступі до місць загального користування, зокрема у користуванні спільними ліфтами будинку.

У травні 2023 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом, в якому просив усунути перешкоди у користуванні майном, що належить йому на праві спільної сумісної власності, як співвласнику ОСББ «Червоний Хутір», надавши доступ до місць загального користування будинку, стягнути з відповідача на його користь 10 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди та судові витрати.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено, оскільки позивач не виконує своїх обов'язків щодо оплати дольової участі в утриманні будинку

та прибудинкової території, дії відповідача щодо обмеження доступу позивача до ліфтів будинку є правомірними.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Частиною першою статті 9 Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» передбачено, що управління багатоквартирним будинком здійснюється його співвласниками. За рішенням співвласників усі або частина функцій з управління багатоквартирним будинком можуть передаватися управителю або всі функції – об'єднанню співвласників багатоквартирного будинку (асоціації об'єднань співвласників багатоквартирного будинку).

Відповідно до статті 10 цього Закону до виключної компетенції загальних зборів співвласників відноситься питання про використання спільного майна, визначення обмежень на користування спільним майном.

За змістом статті 15 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» співвласник зобов'язаний, зокрема, виконувати передбачені статутними документами обов'язки перед об'єднанням, дотримуватися вимог правил утримання житлового будинку і прибудинкової території, своєчасно і в повному обсязі сплачувати належні внески і платежі.

У статуті ОСББ визначені права і обов'язки співвласників.

Відповідно до статті 391 ЦК України власник має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном.

Суди попередніх інстанцій залишили поза увагою, що відповідач у цій справі не надав рішення загальних зборів ОСББ «Червоний Хутір», яким було б застосовано індивідуально до позивача обмеження, передбачені пунктом 3 розділу IV статуту ОСББ, зокрема обмеження у користуванні спільними ліфтами.

Протокол № 7 зборів ОСББ «Червоний Хутір» від 15 лютого 2018 року, на який посилаються суди, не містить відомостей про застосування до ОСОБА_1 обмежень у користуванні ліфтами. У ньому вказано лише про додаткові попередження боржників цього багатоквартирного будинку про те, що будуть продовжувати діяти обмеження доступу до місць загального користування.

При здійсненні вказаного обмеження у праві користування спільним майном відповідачем не надано оцінки пропорційності застосування такого обмеження до позивача з огляду на порядок доступу до його квартири, розташування квартири (сьомий поверх), вік позивача (1949 року народження), стан його здоров'я, а також розмір та період виникнення заборгованості.

Верховний Суд звернув увагу на те, що рішенням місцевого суду у межах іншої цивільної справи стягнуто, у тому числі з позивача у цій справі, на користь ОСББ «Червоний Хутір» заборгованість зі сплати внесків на утримання будинку

та прибудинкової території, тобто ОСББ «Червоний Хутір» реалізувало своє справо на захист порушених прав у суді.

Верховний Суд вказав, що задоволення позовних вимог про усунення перешкод позивачу у користуванні майном, що належить йому на праві спільної сумісної власності, зокрема спільними ліфтами (враховуючи наявність заборгованості позивача перед відповідачем зі сплати внесків на утримання будинку та прибудинкової території) є достатньою сатисфакцією, тому у задоволенні позовних вимог про стягнення моральної шкоди відмовлено.

Враховуючи наведене, Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, позов задовольнив частково. Зобов'язав ОСББ «Червоний Хутір» усунути позивачу перешкоди у користуванні майном, що належить йому на праві спільної сумісної власності, як співвласнику ОСББ «Червоний Хутір», надавши доступ до місць загального користування будинку. У задоволенні позовних вимог про відшкодування моральної шкоди відмовив.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 753/7926/23 (провадження № 61-1551св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849229>.

3. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних / недоговірних зобов'язань

3.1. Домовленість між фізичною особою та фізичною особою – підприємцем щодо поставки товару на умовах попередньої оплати без визначення строків передачі товару у власність покупця для побутового (домашнього) використання є усним договором купівлі-продажу, а не договором поставки. Невиконання умов цього договору щодо передачі товару покупцеві, у тому числі в семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, є підставою для його розірвання та нарахування на суму попередньої оплати процентів відповідно до частини третьої статті 536 ЦК України

20 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 ОСОБА_4 у справі за позовом ОСОБА_1 до фізичної особи – підприємця ОСОБА_2 (далі – ФОП) про захист прав споживачів.

Суди Встановили, що в листопаді 2022 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ФОП про захист прав споживачів, в якому вказувала, що між нею та відповідачем була досягнута усна домовленість щодо поставки обладнання для басейну. У листопаді 2020 року нею сплачено грошові кошти за обумовлений товар у розмірі 3 500,00 євро, що підтверджується квитанцією, яка містить реквізити, печатку та підпис ФОП. Письмовий договір між сторонами

не укладався. Відомості про досягнення між сторонами домовленостей щодо строків поставки товару відсутні, як і відсутні докази про передачу відповідачем товару покупцю.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення районного суду про задоволення позову та відмовляючи в його задоволенні, керувався тим, що позивач не надав належних та допустимих доказів того, що між сторонами існували домовленості про поставку обладнання для басейну чи самого басейну.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Договір є обов'язковим для виконання сторонами (стаття 629 ЦК України).

Договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом (частина перша статті 639 ЦК України).

Частинами першою, другою статті 712 ЦК України встановлено, що за договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

До договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін.

Відповідно до статті 663 ЦК України продавець зобов'язаний передати товар покупцеві у строк, встановлений договором купівлі-продажу, а якщо зміст договору не дає змоги визначити цей строк, – відповідно до положень статті 530 цього Кодексу.

Згідно зі статтею 693 ЦК України якщо договором встановлений обов'язок покупця частково або повністю оплатити товар до його передання продавцем (попередня оплата), покупець повинен здійснити оплату в строк, встановлений договором купівлі-продажу, а якщо такий строк не встановлений договором, – у строк, визначений відповідно до статті 530 цього Кодексу.

На суму попередньої оплати нараховуються проценти відповідно до статті 536 цього Кодексу від дня, коли товар мав бути переданий, до дня фактичного передання товару покупцеві або повернення йому суми попередньої оплати. Договором може бути встановлений обов'язок продавця сплачувати проценти на суму попередньої оплати від дня одержання цієї суми від покупця.

З огляду на зазначене Верховний Суд зауважив, що сторонами договору поставки є суб'єкти підприємницької діяльності, а товар, який є предметом договору поставки, має передаватися у встановлений строк у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з побутовим (домашнім) використанням.

Верховний Суд погодився з висновками суду першої інстанції про те, що між сторонами був укладений саме усний договір купівлі-продажу басейну, вартістю 3 500,00 євро, як зазначено в квитанції від 10 листопада 2020 року, на умовах попередньої оплати без визначення строків передачі товару покупцю, а не договір поставки, оскільки позивач у цих правовідносинах не є суб'єктом підприємницької діяльності, а басейн мав бути встановлений у належному їй домоволодінні.

Суд першої інстанції врахував, що відповідач визнав та не оспорував того, що він за укладеним усним договором отримав від позивача грошові кошти та не спростував доводів останньої про те, що умови цього договору він не виконав і не передав товар покупцю, у тому числі у семиденний строк з дня отримання письмової вимоги позивача від 05 вересня 2022 року, та дійшов правильного висновку про розірвання договору та стягнення з відповідача грошових коштів та трьох процентів річних.

Також суд першої інстанції правильно вказав на помилковість посилання позивача на положення частини другої статті 625 ЦК України, оскільки у цих правовідносинах підлягає застосуванню положення частини третьої статті 693 ЦК України, яка передбачає нарахування на суму попередньої оплати процентів відповідно до статті 536 цього Кодексу від дня, коли товар мав бути переданий, до дня фактичного передання товару покупцеві або повернення йому суми попередньої оплати.

У зв'язку із наведеним Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував та залишив у силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 752/16778/22 (провадження № 61-18189св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823692>.

3.2. Правочин чи договір, що були вчинені під час чинності ЦК УРСР 1963 року, могли бути визнані недійсними на підставі рішення суду. Норми ЦК України 2003 року щодо недійсності правочинів не можуть бути застосовані під час вирішення спору про недійсність правочину чи договору, який вчинений під час чинності ЦК УРСР 1963 року.

Укладення договору на товарній біржі у 2002 році унеможливило його нотаріальне посвідчення в силу прямої вказівки на це в Законі України «Про товарну біржу», оскільки спеціальна норма має перевагу над загальними нормами (*lex posterior derogat priori*)

25 березня 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційні скарги ОСОБА_3 та ОСОБА_4 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, треті особи: приватний нотаріус Запорізького міського

нотаріального округу, П'ята Запорізька державна нотаріальна контора, товариство з обмеженою відповідальністю «Запорізьке міжміське бюро технічної інвентаризації», департамент реєстраційних послуг Запорізької міської ради, про встановлення факту постійного проживання із спадкодавцем, визнання правочинів недійсними, визнання права власності в порядку спадкування, витребування майна з чужого володіння.

Суди встановили, що на момент смерті ОСОБА_5, якій належало право власності на квартиру АДРЕСА_1, постійно проживала її дочка ОСОБА_6, яка доводиться позивачу рідною сестрою по батьківській лінії. ІНФОРМАЦІЯ_2 померла ОСОБА_6.

Позивач, яка є її єдиною спадкоємицею другої черги за законом, у встановлений строк звернулася до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини, до складу якої увійшли два об'єкти нерухомості, а саме: квартира АДРЕСА_1, яку ОСОБА_6 успадкувала після смерті матері ОСОБА_5 та квартира АДРЕСА_2, однак постановою нотаріуса їй відмовлено у вчиненні нотаріальної дії у зв'язку з відсутністю реєстрації за спадкодавцем права власності на квартири.

У жовтні 2020 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом, в якому просила:

- встановити факт постійного проживання ОСОБА_6 разом із ОСОБА_5 на день смерті останньої у квартирі АДРЕСА_1;
- визнати за ОСОБА_1 право власності на квартиру АДРЕСА_1 в порядку спадкування за законом після смерті ОСОБА_6;
- визнати за ОСОБА_1 право власності на квартиру АДРЕСА_2 в порядку спадкування за законом після смерті ОСОБА_6;
- визнати недійсним договір купівлі-продажу від 24 грудня 2001 року квартири АДРЕСА_2, укладений на Запорізькій товарній біржі «Торг-Інвест» між ОСОБА_2, з одного боку, та ОСОБА_6 і ОСОБА_9 – з іншого;
- визнати недійсним договір купівлі-продажу від 04 січня 2002 року квартири АДРЕСА_1, укладений на Запорізькій товарній біржі «Торг-Інвест» між ОСОБА_2 та ОСОБА_5;
- витребувати у ОСОБА_4 на користь ОСОБА_1 квартиру АДРЕСА_1;
- витребувати у ОСОБА_3 на користь ОСОБА_1 квартиру АДРЕСА_2.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, переглядаючи справу, не погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

За загальним правилом дія актів цивільного законодавства в часі має фуптороспективний характер, тобто спрямована на майбутнє. У зв'язку з чим

законодавець передбачає, що акти цивільного законодавства регулюють відносини, які виникли з дня набрання ними чинності.

Правочин чи договір з'являються як юридичний факт в момент їх вчинення. Недійсність може «вразити» правочин чи договір, і вона стосується саме моменту його вчинення, а не виконання.

Саме на момент вчинення правочин чи договір перевіряють на те, чи він відповідає, зокрема, вимогам щодо його дійсності, яка форма встановлена законом щодо правочину чи договору на момент його вчинення. Тому під час вирішення питання щодо кваліфікації правочину чи договору як недійсного має застосовуватися той закон, який був чинний на момент його вчинення.

У ЦК УРСР 1963 року не передбачалося конструкції нікчемності правочину чи договору.

Правочин чи договір, що були вчинені під час чинності ЦК УРСР 1963 року, могли бути визнані недійсними на підставі рішення суду; норми ЦК України 2003 року щодо недійсності правочинів не можуть бути застосовані під час вирішення спору про недійсність правочину чи договору, який вчинений під час чинності ЦК УРСР 1963 року.

ЦК УРСР 1963 року не передбачалося правила про пріоритетність його норм над нормами інших законів. У частині другій статті 15 Закону України «Про товарну біржу» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) міститься спеціальна норма щодо положень статей 47 та 227 ЦК УРСР 1963 року. Адже статті 47 і 227 ЦК УРСР 1963 року встановлювали форму угоди/договору купівлі-продажу жилого будинку, а частина друга статті 15 Закону України «Про товарну біржу» регулювала форму цього договору у вужчому розумінні – як укладеного на товарній біржі. Спеціальна норма (частина друга статті 15 Закону України «Про товарну біржу» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин)) має перевагу над загальними (статті 47 та 227 ЦК УРСР 1963 року) нормами (*lex specialis derogat generali*). Прийнята пізніше в часі спеціальна норма (частина друга статті 15 Закону України «Про товарну біржу» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин)) має перевагу над загальними (статті 47 та 227 ЦК УРСР 1963 року) нормами (*lex posterior derogat priori*). Відповідно, укладення договору на товарній біржі унеможливлювало його нотаріальне посвідчення в силу прямої вказівки на це в законі.

З урахуванням викладеного Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду відступив від висновків щодо наявності конструкції нікчемності правочину в ЦК УРСР 1963 року, викладених у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 листопада 2021 року у справі № 488/1937/17 (провадження № 61-4994св19) та в постанові Верховного Суду в складі колегії суддів Першої

судової палати Касаційного цивільного суду від 30 листопада 2022 року в справі № 490/5891/19 (провадження № 61-18668св21).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2024 року у справі № 336/6023/20 (провадження № 61-11523сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118070521>.

3.3. Пеня, передбачена частиною п'ятою статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», підлягає нарахуванню у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) виконавцями робіт і надавачами послуг, а не продавцями товарів, у такому випадку відсутні правові підстави для стягнення пені з продавця за договором купівлі-продажу майнових прав.

Способи захисту прав покупця за споживчим договором купівлі-продажу передбачені статтями 8, 9 Закону України «Про захист прав споживачів»

25 березня 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за його позовом до закритого акціонерного товариства «Українська будівельна компанія» (далі – ЗАТ «Українська будівельна компанія») про стягнення пені за порушення умов договору.

Суди встановили, що між сторонами справи укладено договір купівлі-продажу майнових прав на квартиру від 01 жовтня 2014 року № 9-7-51, за умовами якого позивач зобов'язувався сплатити ЗАТ «Українська будівельна компанія» ціну продажу майнового права, а останнє зобов'язувалося передати позивачу майнове право на квартиру та протягом тридцяти календарних днів після прийняття будинку в експлуатацію (орієнтовний термін – 3 квартал 2016 року), його технічної інвентаризації, за умови сплати ціни продажу позивачем майнового права, передати останньому квартиру за актом прийому-передачі, а також технічний паспорт на квартиру.

Посилаючись на те, що відповідач не виконує взяті на себе зобов'язання за договором, не забезпечив введення будинку в експлуатацію та не передав йому квартиру, майнові права на яку придбавалися ним для задоволення власних потреб у житлі, ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом про стягнення з відповідача пені, передбаченої частиною п'ятою статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», в межах річної позовної давності.

Рішенням районного суду у задоволенні позову відмовлено.

Апеляційний суд, змінюючи мотивувальну частину рішення суду першої інстанції, керувався тим, що на спірні правовідносини поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів», однак саме абзац 1 частини п'ятої статті 10 зазначеного Закону застосовується до договорів підряду та договорів про

надання послуг, у зв'язку з чим не застосовується до договорів купівлі-продажу майнових прав.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, переглядаючи справу, погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на таке.

Положеннями статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» встановлено права споживача у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг).

Частиною п'ятою зазначеної статті передбачено, що у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Сплата виконавцем неустойки (пені), встановленої в разі невиконання, прострочення виконання або іншого неналежного виконання зобов'язання, не звільняє його від виконання зобов'язання в натурі.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» виконавець – це суб'єкт господарювання, який виконує роботи або надає послуги. Продавець – це суб'єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації (пункт 18 частини першої статті 1 зазначеного закону).

Згідно з пунктом 17 частини першої статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» послуга – це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

Робота – це діяльність виконавця, результатом якої є виготовлення товару або зміна його властивостей за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (пункт 21 частини першої статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

У зобов'язаннях із виконання робіт на одного з контрагентів покладається обов'язок виконати роботу, яка б завершувалась досягненням певного матеріального результату, а у зобов'язаннях про надання послуг діяльність контрагента спрямована на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не породжують матеріальних наслідків або зовсім не повинні завершуватися матеріальними наслідками, тобто споживання послуги має місце в процесі її надання, на відміну від роботи, споживання результатів якої зазвичай не збігається з часом її виконання.

Верховний Суд зауважив, що на правовідносини, які виникли на підставі договору купівлі-продажу майнових прав на квартиру, стороною яких є фізична особа, метою якої є придбання житла для власних потреб, поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів».

Тлумачення змісту частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» дає змогу стверджувати, що її дія поширюється на договори підряду та договори про надання послуг. Відповідно, прострочення зобов'язань, що виникли з договору підряду або договору про надання послуг, зумовлює нарахування пені у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги) або в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Відсутні правові підстави для стягнення з продавця за договором купівлі-продажу майнових прав пені, передбаченої частиною п'ятою статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», з огляду на те, що така пеня підлягає нарахуванню у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) виконавцями робіт і надавачами послуг, а не продавцями товарів. Способи захисту прав покупця за споживчим договором купівлі-продажу передбачені статтями 8, 9 Закону України «Про захист прав споживачів».

Ураховуючи наведене, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду рішення районного суду у незмінній частині та постанову апеляційного суду залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2024 року у справі № 759/9026/21 (провадження № 61-10154сво22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118070520>.

3.4. Видача довіреності на підставі усного договору доручення є підтвердженням укладання договору доручення, і очевидно, що на такі правовідносини поширюються положення, зокрема, статті 1006 ЦК України. У разі відсутності домовленості між повіреним та довірительом про встановлення строку (терміну) передачі одержаного у зв'язку з виконанням доручення така передача має відбуватися негайно. При цьому для довірителя не потрібно пред'явити вимогу про передачу одержаного у зв'язку з виконанням доручення, оскільки пункт 3 частини першої статті 1006 ЦК України є винятком, що допускається нормою частини другої статті 530 ЦК України

25 березня 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення грошових коштів.

Суди встановили, що 29 березня 2007 року громадянин Італійської Республіки ОСОБА_1 на підставі довіреності, яка була посвідчена приватним нотаріусом, уповноважив ОСОБА_2 розпоряджатись усіма відкритими на його

ім'я рахунками у будь-якому банку на території України. Для цього надав йому право подавати від його імені заяви, одержувати будь-які суми з його рахунків (у тому числі нараховані на суму вкладу відсотки) без обмежень їх розміру, а в разі необхідності – закрити рахунок, розписуватися за нього, отримувати довідки або інші документи про наявність грошових сум, поповнювати вказані рахунки, здійснювати будь-які валютні операції, а також виконувати всі інші дії в межах та в обсягах, передбачених чинним законодавством України для такого роду повноважень.

На підставі цієї довіреності ОСОБА_2, як повірений, протягом 2007–2008 років знімав кошти з поточного рахунку позивача.

Вироком районного суду від 23 серпня 2016 року, залишеним без змін ухвалами апеляційного суду та Верховного Суду, відповідача визнано невинуватим у вчиненні злочинів, передбачених частиною четвертою статті 190 КК України, частиною другою статті 190 КК України, у зв'язку з відсутністю в його діях складу злочинів та виправдано, провадження у справі закрито, цивільний позов ОСОБА_1 залишено без розгляду.

У лютому 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом, в якому просив стягнути з ОСОБА_2 на його користь 260 509,00 євро та 35 180,00 дол. США у національній валюті України, перерахованих по курсу Національного банку України на момент фактичного стягнення.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. Судові рішення мотивовано тим, що між сторонами виникли відносини представництва, однак не з договору доручення, а на підставі довіреності, яка не містить обов'язку відповідача, як повіреного, передавати грошові кошти, звітувати та надавати підтверджуючі документи про це на вимогу довірителя. Оскільки позивач доказів укладення сторонами договору доручення не надав, тому до спірних правовідносин не можуть бути застосовані положення статей 1000 – 1006 ЦК України, на які посилається позивач.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, переглядаючи справу, не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, судові рішення скасував, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Традиційно в доктрині приватного права виокремлюють договірне представництво або добровільне, що виникає на підставі договору. Цим договором, зокрема є договір доручення (глава 68 ЦК України).

Довіреність видається однією особою іншій особі, тому видача довіреності є одностороннім правочином. Для цього не потрібна наявність волі іншої особи, тобто другої сторони договору доручення. Довіреність видається на підставі договору доручення (стаття 1003 ЦК України), при чому це робиться обов'язково

(частина перша статті 1007 ЦК України). Це означає, що наявність довіреності свідчить про договірне представництво.

Глава 68 ЦК України не містить спеціальних вимог до форми договору доручення, тому й не виключається вчинення договору доручення в усній формі. Формулювання, які вживаються в статті 1003 ЦК України, і сутність правовідносин представництва вимагають фіксації його повноважень, що може бути здійснено в договорі та/або в довіреності. Натомість в статті 1007 ЦК України міститься вимога видати довіреність повіреному і це означає, що вона є обов'язковою. Але можливо вчинити договір доручення в усній формі, й у цьому разі довіреність слугуватиме підтвердженням його укладання.

З урахуванням змісту статті 244 ЦК України та принципу розумності довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Тобто довіреність має містити повноваження представника, необхідні для представництва довірителя перед третіми особами, а не обов'язки представника перед особою, яку він представляє (довірителем). Тим паче, конструкція договірного представництва апріорі виключає можливість вчинення довіреності, яка містить можливість представника розпоряджатися коштами на власний розсуд, оскільки це суперечить конструкції цивілістичного представництва.

Видача довіреності на підставі усного договору доручення є підтвердженням укладання договору доручення, і очевидно, що на такі правовідносини поширюються положення, зокрема статті 1006 ЦК України. У разі відсутності домовленості між повіреним та довірителем про встановлення строку (терміну) передачі одержаного у зв'язку з виконанням доручення така передача має відбуватися негайно. При цьому для довірителя не потрібно пред'являти вимогу про передачу одержаного у зв'язку з виконанням доручення, оскільки пункт 3 частини першої статті 1006 ЦК України є винятком, що допускається частиною другою статті 530 ЦК України.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду відступив від висновків щодо застосування норм права (глав 17 та 66 ЦК України) у подібних правовідносинах, викладених у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 березня 2021 року у справі № 360/1742/18 (провадження № 61-16849св19) та від 30 червня 2021 року у справі № 761/34272/18 (провадження № 61-10820св20).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2024 року у справі № 458/229/18 (провадження № 61-5932сво22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118109072>.

3.5. ЦК України не передбачає конструкції форс-мажору, у цивільних відносинах форс-мажор традиційно є договірною підставою звільнення від відповідальності. За допомогою договору сторони можуть врегулювати, зокрема, застосування конструкції форс-мажору у своїх відносинах (на які випадки він поширюється, які правові наслідки його існування); чим підтверджується форс-мажор; чи впливає існування форс-мажору на виконання цивільно-правового зобов'язання, яке виникло на підставі такого договору; як позначається існування форс-мажору на строках виконання цивільно-правового зобов'язання, що виникло на підставі договору

13 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за його позовом до Акціонерного товариства «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (далі - АТ «ДПЗКУ») про зобов'язання повернути майно, яке передане на зберігання.

Суди встановили, що позивач у вересні 2021 року уклав з відповідачем договір складського зберігання насіння соняшнику. На виконання договору позивач передав зерно та в повному обсязі сплатив за послуги зберігання. У травні 2022 року позивач направив лист-вимогу про повернення зерна, але відповідач повідомив про форс-мажорні обставини: елеватор, на якому зберігалось зерно, був захоплений військами РФ. Позивач у досудовій претензії пропонував відповідачеві врегулювати спір шляхом повернення зерна, аналогічного товару або відшкодування його вартості, однак претензію не було задоволено.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін апеляційним судом, у задоволенні позову відмовлено, оскільки форс-мажорні обставини унеможливають виконання товариством зобов'язань за договором.

Переглядаючи справу, Верховний Суд змінив судові рішення, виклав їх мотивувальні частини в редакції своєї постанови та звернув увагу на таке.

Позивач, заявляючи вимогу про повернення прийнятого на зберігання зерна, крім іншого, посилався на статтю 1212 ЦК України.

Договір складського зберігання зерна є дійсним; матеріали справи не містять доказів про те, що позивач звертався до відповідача або до суду з вимогою про його розірвання; зерно не є таким, що безпідставно набуто відповідачем у розумінні положень статті 1212 ЦК України, оскільки воно передане на підставі договору зберігання, а спірні правовідносини не є кондикційними. Тому до спірних правовідносин не можуть бути застосовані положення статті 1212 ЦК України.

Верховний Суд зауважив, що на рівні норм ЦК України законодавець не вноормував застосування конструкції форс-мажору в цивільних відносинах. Традиційно в цивільних відносинах форс-мажор є договірною підставою

звільнення від цивільно-правової відповідальності. Проте це не перешкоджає учасникам цивільного обороту врегулювати свої відносини з врахуванням принципу свободи договору. Очевидно, що за допомогою такого універсального регулятора приватних відносин, як договір, його сторони можуть регулювати, зокрема, застосування конструкції форс-мажору в своїх відносинах (на які випадки поширюється форс-мажор, які правові наслідки його існування: наприклад, право на зміну чи розірвання договору); чим підтверджується форс-мажор; чи впливає існування форс-мажору на виконання цивільно-правового зобов'язання, яке виникло на підставі такого договору; як позначається існування форс-мажору на строках виконання цивільно-правового зобов'язання, що виникло на підставі договору.

У договорі сторони домовилися про те, що строк, встановлений для виконання стороною зобов'язань за договором, подовжується на період, аналогічний періоду дії для такої сторони форс-мажорних обставин, та визначили: якщо дія форс-мажорних обставин триває більш ніж один місяць, сторони можуть змінити умови договору чи вимагати його розірвання. Тобто учасники обороту визначили, як форс-мажор впливає на строки виконання цивільно-правового зобов'язання та правові наслідки існування форс-мажору (а саме право на зміну чи розірвання договору).

З урахуванням умов договору строк виконання обов'язку щодо повернення зерна не настав унаслідок існування форс-мажорних обставин.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 686/16312/22 (провадження № 61-11710св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823557>.

4. Спори, що виникають із трудових правовідносин

4.1. Обставини, коли у психіатричній лікарні, яка перебуває у близькості до зони бойових дій, роботодавець не мав практичної можливості надати роботу та забезпечити медичному персоналу, зокрема лікарю психіатру, яка є завідувачем відділення, належні й безпечні умови праці, а остання, за відсутності осіб, які страждають на психічні розлади і яким психіатрична допомога надається у стаціонарних умовах, а також медичного персоналу у відділенні, не мала можливості виконувати свої посадові обов'язки, є підставою для тимчасового призупинення дії трудового договору з таким працівником відповідно до статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»

Об березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за її позовом до комунального

некомерційного підприємства «Обласна клінічна психіатрична лікарня м. Слов'янськ» (далі – КНП «Обласна клінічна психіатрична лікарня м. Слов'янськ», лікарня) про визнання незаконним та скасування наказу про призупинення трудового договору, зобов'язання виплатити середній заробіток за час вимушеного прогулу та надати додаткову відпустку.

Суди встановили, що у 2010 році позивача призначено на посаду завідувачої психіатричного відділення № 1 КНП «Обласна клінічна психіатрична лікарня м. Слов'янськ».

З березня 2022 року внаслідок військової агресії держави-окупанта, лікарня частково припинила виконувати свої функції, призупинила роботу стаціонарних відділень та виплачувала робітникам 2/3 окладу у зв'язку з простоєм.

На підставі наказу КНП «Обласна клінічна психіатрична лікарня м. Слов'янськ» від 05 серпня 2022 року № 38 «Про призупинення дії трудового договору» з позивачем, як співробітником, який евакуювався з м. Слов'янська, у вересні 2022 року виплати було припинено.

Позивач вважала зазначений наказ незаконним, просила його скасувати, зобов'язати відповідача нарахувати та виплатити їй середній заробіток з 01 вересня 2022 року до дня фактичного допуску до роботи як оплати за час вимушеного прогулу та зобов'язати відповідача надати їй додаткову відпустку як працівнику, яка має повнолітню дитину з інвалідністю з дитинства, за період з 2015 до 2022 року.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково, визнано незаконним та скасовано наказ від 05 серпня 2022 року № 38 «Про призупинення трудового договору» з лікарем-психіатром, завідуючою 1-им відділенням в частині строку призупинення, а саме з 01 серпня 2022 року до 04 серпня 2022 року включно. Зобов'язано відповідача нарахувати та виплатити за зазначений період 2/3 окладу з відповідними відрахуваннями, надати позивачу додаткову відпустку як працівнику, яка має повнолітню дитину з інвалідністю, за період з 2015 року до 2022 року. В іншій частині позову відмовлено.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на таке.

Відповідно до положень статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» роботодавцю надано право тимчасово призупинити дію трудового договору з працівником у разі неможливості у зв'язку із військовою агресією проти України забезпечити працівника роботою. Водночас таке право не є абсолютним. Для застосування цієї норми права роботодавець має перебувати в таких обставинах, коли він не може надати працівнику роботу, а працівник не може виконати роботу. Зокрема, у випадку, якщо необхідні для виконання роботи працівником виробничі,

організаційні, технічні можливості, засоби виробництва знищені в результаті бойових дій або їх функціонування з об'єктивних і незалежних від роботодавця причин є неможливим, а переведення працівника на іншу роботу або залучення його до роботи за дистанційною формою організації праці неможливе.

Згідно зі змістом статті 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» стаціонарна психіатрична допомога – це психіатрична допомога, що включає в себе обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, і надається в стаціонарних умовах понад 24 години підряд.

Верховний Суд зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій, обґрунтовано вважали, що за відсутності належних приміщень стаціонару лікарні, відсутності осіб, які страждають на психічні розлади і яким психіатрична допомога надається у стаціонарних умовах, лікувальний заклад прийняв достатньо обґрунтоване рішення про призупинення дії трудового договору з більшістю медичних працівників лікарні. У психіатричній лікарні, яка перебуває у близькості до зони бойових дій, склалися такі обставини, коли роботодавець не мав практичної можливості надати роботу та забезпечити медичному персоналу, зокрема позивачу, належні й безпечні умови праці з урахуванням положень статті 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», а остання за відсутності осіб, які страждають на психічні розлади, яким психіатрична допомога надається у стаціонарних умовах, а також медичного персоналу у психіатричному відділенні № 1, не мала можливості виконувати свої посадові обов'язки.

Ураховуючи наведене, Верховний Суд рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 березня 2024 року у справі № 243/442/23 (провадження № 61-417св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117527647>.

5. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

5.1. Поділ майна подружжя здійснюється в натурі відповідно до визначених судом часток, при цьому не виключається звернення одного із подружжя про визнання права на частку в праві спільної власності без вимог щодо поділу майна в натурі

20 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1

до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя, встановлення порядку користування квартирою та вселення.

Суди встановили, що сторони з березня 2016 року перебували у зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням міського суду у 2022 році, визначено місце проживання дітей разом з матір'ю, стягнуто з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 аліменти на утримання дітей.

Відповідач у вересні 2016 році за договором купівлі-продажу придбала квартиру, в якій зареєстровані вона, її син та двоє спільних з позивачем дітей.

Звернувшись у квітні 2020 року до суду, ОСОБА_1 у позовній заяві просив суд здійснити поділ зазначеної квартири між ним та ОСОБА_2, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, визнати право власності на 1/2 частку квартири, вселити та встановити порядок користування нею.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Переглядаючи справу, Верховний Суд змінив мотивувальну частину судових рішень щодо позовних вимог про здійснення поділу спірної квартири та визнання за ОСОБА_1 права власності на 1/2 частку квартири з огляду на таке.

Згідно з частиною першою статті 57 СК України особистою приватною власністю дружини, чоловіка, зокрема, є майно, набуте нею, ним до шлюбу; майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто.

Отже, придбане під час шлюбу за відплатним договором майно може бути визнане особистою приватною власністю одного з подружжя лише в тому випадку, якщо придбання цього майна відбулося виключно за особисті кошти одного з подружжя.

Тлумачення змісту частини першої, другої статті 70 СК України, частини першої статті 71 СК України свідчить, що поділ майна подружжя здійснюється таким чином: по-перше, визначається розмір часток дружини та чоловіка в праві спільної власності на майно (стаття 70 СК України); по-друге, здійснюється поділ майна в натурі відповідно до визначених часток (стаття 71 СК України). При цьому не виключається звернення одного із подружжя, при наявності спору, з позовом про визнання права на частку в праві спільної власності без вимог щодо поділу майна в натурі.

Суди не врахували, що позивач не пред'являв вимог про визнання спірної квартири спільною сумісною власністю ОСОБА_1 та ОСОБА_2 та про припинення права спільної сумісної власності на квартиру. Тому у суду першої інстанції не було підстав для зазначення в резолютивній частині рішення про визнання квартири спільною сумісною власністю та про припинення такого режиму щодо цієї квартири. Апеляційний суд на це уваги не звернув, рішення суду першої інстанції не змінив.

Оскільки спірна квартира набута відповідачем у 2016 році, тобто під час шлюбу з позивачем, доказів, які б підтверджували факт придбання квартири за особисті кошти, відповідач не надала, суди зробили правильний висновок, що ОСОБА_2 не спростувала презумпцію спільності майна подружжя, тому спірна квартира є спільною сумісною власністю сторін.

Відповідач не довела, а суди не встановили підстав для відступу від рівності часток подружжя у праві спільної власності.

При задоволенні вимог про визнання за ОСОБА_1 права власності на 1/2 частку спірної квартири суди не врахували, що поділ майна подружжя здійснюється в натурі відповідно до визначених судом часток, при цьому не виключається звернення одного із подружжя про визнання права на частку в праві спільної власності без вимог щодо поділу майна в натурі. Аналіз змісту позову ОСОБА_1 свідчить, що ним пред'явлено саме позов про визнання права на частку в праві спільної власності на квартиру, а не позов про її поділ в натурі.

Верховний Суд рішення в цій частині змінив та зазначив про визнання за ОСОБА_1 права на 1/2 частку в праві спільної власності на квартиру.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 569/4484/22 (провадження № 61-11369св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849472>.

5.2. У випадку звернення з позовом про виключення відомостей з актового запису про народження дитини самої дитини, яка досягла повноліття та вважає відповідача своїм біологічним батьком, який у момент зачаття та народження дитини не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, а запис про батька дитини у Книзі записів народжень зроблено на підставі статті 54 КпШС України, оскільки мати на час народження дитини перебувала в зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком, позов підлягає розгляду судом по суті згідно з частиною другою статті 53 КпШС України

13 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за його позовом до ОСОБА_2, третя особа – Дарницький відділ державної реєстрації актів цивільного стану Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ), про виключення відомостей з актового запису про народження дитини.

Суди встановили, що батьками позивача записано ОСОБА_4 та ОСОБА_3.

ОСОБА_1 народився під час спільного проживання його матері ОСОБА_3 та відповідача ОСОБА_2. Оскільки на час народження його мати перебувала у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_4, його батьком було записано останнього.

ОСОБА_4 та ОСОБА_3 померли.

Згідно з висновком експертного дослідження, складеним фахівцем у галузі судово-медичної генетичної ідентифікації, вірогідність підтвердження

біологічного батьківства ОСОБА_2 відносно ОСОБА_1 складає величину не менше ніж 99,9 %, за вимогами Другого міжнародного симпозиуму з ідентифікації людини біологічне батьківство вважається доведеним.

У травні 2023 року позивач звернувся до суду з позовом та просив визнати ОСОБА_2 його батьком та виключити оспорені відомості про батька з актового запису про народження дитини, внесеного на підставі статті 52 КпШС України, тобто на підставі запису про шлюб батьків.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено. Рішення мотивовано тим, що позивач обрав неналежний і неефективний спосіб захисту порушеного права, а позов не ґрунтується на вимогах законодавства України.

Апеляційний суд, змінюючи рішення суду першої інстанції, виснував про відсутність правових підстав для розгляду позовних вимог по суті, оскільки передумовою звернення до суду із заявою про встановлення батьківства (частина друга статті 53 КпШС України) є запис про батька дитини у книзі записів народжень за вказівкою матері. Проте позивач народився у осіб, які перебували в шлюбі, при цьому згідно зі статтею 54 КпШС України батько і мати, які перебувають у шлюбі між собою, записуються батьками дитини в книзі записів народжень за заявою будь-кого з них. Отже, положеннями КпШС України було унормовано можливість установаження батьківства в судовому порядку, у тому числі за заявою самої дитини після досягнення нею повноліття, лише у разі, коли запис про батька дитини у книзі записів народжень здійснено за вказівкою матері.

Верховний Суд, переглядаючи справу, не погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

З'ясовуючи зміст частини другої статті 53 КпШС України, чи встановлюється тут вимога про обов'язкову наявність у Книзі реєстрації народжень запису про батька дитини, вчиненого за вказівкою матері, саме на момент вирішення судом питання про прийняття позову до розгляду (що не врегульовано нормами чинного законодавства), необхідно враховувати частину десяту статті 10 ЦПК України, згідно з якою забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні правовідносини.

Неможливість визнання батьківства у такому випадку не залежить від волі та бажання ймовірного біологічного батька, а також дитини, яка досягла повноліття, а перебуває у залежності лише від умов, визначених законодавцем, за яких особа може подавати відповідний позов.

Відсутність регулятора, що визначав би правило поведінки позивача, який є самою дитиною та вважає відповідача своїм біологічним батьком, у зазначеному випадку сама по собі не може бути підставою для відмови у задоволенні позову, оскільки приватноправовими нормами визначене обмежене коло підстав відмови у судовому захисті цивільного права та інтересу

особи, широке тлумачення якого свідчитиме про порушення права особи на доступ до правосуддя.

У системній сукупності із відсутністю заборони застосування частини другої статті 53 КпШС України у випадку, коли дитина народилася у чоловіка та жінки, які у шлюбі не перебували, а запис про батька дитини у Книзі записів народжень зроблено на підставі статті 54 КпШС України, оскільки мати на час народження дитини перебувала у зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком, немає нормативних перешкод для визнання батьківства за рішенням суду.

Верховний Суд зазначив, що у випадку звернення з позовною заявою самої дитини, яка досягла повноліття та вважає відповідача своїм біологічним батьком, який в момент зачаття та народження дитини не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, а запис про батька дитини у Книзі записів народжень зроблено на підставі статті 54 КпШС України, оскільки мати на час народження дитини перебувала у зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком, позов підлягає розгляду судом по суті згідно з частиною другою статті 53 КпШС України, а тому висновок апеляційного суду про відмову у задоволенні позову з посиланням на відсутність права на визнання батьківства у порядку частини другої статті 53 КпШС України є передчасним.

У зв'язку із наведеним Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував, справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 381/2025/23 (провадження № 61-18720св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117685911>.

5.3. Позов про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею є позовом про заборону поведінки особи, яка чинить перешкоди іншій особі у здійсненні нею свого права, та є окремим способом захисту порушеного права діда й баби на спілкування з онуками.

Відмова в задоволенні позову про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею (зокрема, внаслідок недоведеності перешкод чи з інших підстав) не є підставою для відмови судом у захисті й реалізації прав, передбачених частиною другою статті 159, частиною першою статті 263 СК України, – визначенні способів участі баби та діда у вихованні дитини, місця і часу їхнього спілкування

25 березня 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ОСОБА_3, третя особа – Служба у справах дітей Прилуцької міської ради, про зобов'язання не чинити перешкоди у спілкуванні з онукою та встановлення способу участі у вихованні дитини і спілкуванні з нею.

Позивачі (дідусь та бабуся дитини) звернулися до суду з позовом до матері їхньої онуки про зобов'язання не чинити їм перешкоди у спілкуванні з онукою та встановлення способу участі у вихованні дитини і спілкуванні з нею.

Під час вирішення спору суди встановили, що відповідач у справі не чинить перешкод у спілкуванні діду і бабі з їхньою онукою, однак між сторонами існує неузгодженість щодо порядку і способу участі баби та діда у спілкуванні з онукою.

З урахуванням віку та найкращих інтересів дитини суд першої інстанції частково задовольнив вимоги позивачів та визначив спосіб участі баби та діда у спілкуванні з онукою. Перешкод, які б чинила відповідач у спілкуванні позивачів з дитиною, суд не встановив, тому у задоволенні вимоги щодо зобов'язання відповідача не чинити такі перешкоди відмовив.

Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду змінено в частині визначення часу побачень з дитиною, встановлено порядок та способи участі баби і діда у вихованні онуки, за попередньою домовленістю у відсутності матері: кожні 1 та 3 суботи місяця з визначенням годин, враховуючи стан здоров'я дитини та погодні умови, в іншій частині рішення суду залишено без змін.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, переглядаючи справу, погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на таке.

Відповідно до статті 257 СК України баба, дід, прабаба, прадід мають право спілкуватися зі своїми внуками, правнуками, брати участь у їх вихованні. Батьки чи інші особи, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати у здійсненні бабою, дідом, прабабою, прадідом своїх прав щодо виховання внуків, правнуків. Якщо такі перешкоди чиняться, баба, дід, прабаба, прадід мають право на звернення до суду з позовом про їх усунення.

Частиною першою статті 263 СК України встановлено, що спір щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, брата, сестри, мачухи, вітчима у вихованні дитини вирішується судом відповідно до статті 159 цього Кодексу.

Згідно з частиною першою статті 159 СК України якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий з батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод.

Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування (частина друга статті 159 СК України).

Конструкція статті 159 СК України свідчить про те, що законодавець розмежує вимоги про встановлення способу участі у вихованні дитини та про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні.

Повага до приватного і сімейного життя є важливими правами, захист яких гарантується Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. У прецедентній практиці Європейського суду з прав людини поняття «сімейне життя» у розумінні статті 8 Конвенції отримало достатньо широке тлумачення, не обмежується лише шлюбними відносинами, а може охоплювати й інші фактичні «сімейні зв'язки», зокрема, відносини між дитиною та близькими родичами (наприклад, бабою та дідом), оскільки останні можуть відігравати суттєву роль у сімейному житті.

Під правом на повагу до сімейного життя баби та діда по відношенню до своїх онуків передусім розуміється право на підтримання нормальних стосунків між бабою або дідом та онуками шляхом контактів з ним. Такі контакти зазвичай відбуваються за згодою особи, яка несе батьківську відповідальність, а це означає, що доступ бабусі, дідуся до онука, як правило, здійснюється на розсуд батьків дитини.

Верховний Суд зазначив, що позов про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею є позовом про заборону поведінки особи, яка чинить перешкоди іншій особі у здійсненні нею свого права, та є окремим способом захисту порушеного права діда й баби на спілкування з онуками. Відмова у задоволенні позовної вимоги про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею (у випадку невстановлення таких перешкод) не є підставою для відмови судом у визначенні способів і порядку участі баби та діда у вихованні дитини. Інше призводило б до формальних перешкод у реалізації дідом і бабою прав, передбачених частиною другою статті 159, частиною першою статті 263 СК України, а також могло б призвести до порушення гарантій, передбачених статтею 8 Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

З урахуванням викладеного Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду відступив від висновку щодо застосування положень статей 159, 257, 263 СК України у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 грудня 2018 року у справі № 175/5360/13-ц (провадження № 61-37709св18) про те, що обов'язковою передумовою (підставою) задоволення позову діда та/або баби про встановлення способу та порядку участі у вихованні онуків є наявність перешкод у спілкуванні з онуком, які чинять інші особи, з якими постійно проживає дитина.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2024 року у справі № 742/1716/23 (провадження № 61-17035сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118070519>.

6. Спори, пов'язані з відшкодуванням шкоди

6.1. Відповідальність за шкоду, завдану особі ушкодженням здоров'я внаслідок падіння дерева, покладається на створене органом місцевого самоврядування комунальне підприємство, що є самостійною юридичною особою та здійснює утримання міських зелених насаджень загального користування

13 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційні скарги Комунального підприємства «Міськзелентрест» (далі – КП «Міськзелентрест») та Одеської міської ради у справі за позовом ОСОБА_1 до Одеської міської ради, КП «Міськзелентрест», третя особа – виконавчий комітет Одеської міської ради (далі – ВК Одеської міської ради), про відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я.

Суди встановили, що у липні 2015 року на території скверу у м. Одесі на позивача впало дерево, внаслідок чого він отримав тілесні ушкодження. Згідно з висновком комісійної судово-медичної експертизи у липні 2019 року йому встановлена постійна втрата професійної працездатності на рівні 55 % та прямий причинний зв'язок між тілесними ушкодженнями, отриманими внаслідок падіння дерева, і втратою ним професійної працездатності та встановленням інвалідності другої групи.

Згідно з довідкою від 10 квітня 2017 року Державної податкової інспекції (далі – ДПІ) ОСОБА_1 перебуває на обліку як суб'єкт підприємницької діяльності, з грудня 2016 року знаходиться в стані припинення. Загальна сума доходу за 2014 рік становить 933 906,00 грн, дохід за 2015–2016 роки не отримував.

У 2018 році ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом, в якому просив стягнути солідарно з Одеської міської ради та КП «Міськзелентрест» втрачений дохід у розмірі 42 804,00 грн щомісячно, починаючи з 20 листопада 2017 року, довічно, витрати на лікування в розмірі 83 271,16 грн та 450 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди.

Рішенням районного суду позов задоволено частково. Стягнуто солідарно з відповідачів на користь ОСОБА_1 витрати на лікування в повному розмірі та 100 000,00 грн на відшкодування моральної шкоди, в іншій частині позову відмовлено.

Рішення суду в частині задоволених позовних вимог мотивовано тим, що відповідачі є балансоутримувачами зелених насаджень на територіях загального користування міста, а завдання шкоди здоров'ю позивача сталося внаслідок неналежного виконання ними своїх обов'язків. Позивач тривалий час

знаходився на лікуванні, назавжди залишився особою з інвалідністю, відчував душевні страждання, чим йому завдано моральної шкоди. У 2015 році позивач не здійснював підприємницьку діяльність, доходу не отримував, тому відсутні підстави для стягнення втраченого доходу.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду в частині відмови в задоволенні позовних вимог скасовано та задоволено позов у цій частині, стягнуто солідарно з відповідачів на користь ОСОБА_1 втрачений дохід щомісячно, починаючи з дати встановлення непрацездатності, довічно, в іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін. Апеляційний суд керувався тим, що на час отримання травми від падіння дерева позивач займався підприємницькою діяльністю та перебував на обліку в ДПІ як суб'єкт підприємницької діяльності, у зв'язку з ушкодженням здоров'я втратив професійну працездатність.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновками судів про задоволення вимог до Одеської міської ради з огляду на таке.

За змістом частини першої статті 15 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть утворювати підприємства для утримання об'єктів благоустрою державної та комунальної власності. У разі відсутності таких підприємств органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень визначають на конкурсних засадах відповідно до закону балансоутримувачів таких об'єктів.

Як створене міською радою підприємство, так і визначений на конкурсних засадах балансоутримувач забезпечують належне утримання і своєчасний ремонт об'єкта благоустрою (частина друга статті 15 Закону України «Про благоустрій населених пунктів»).

Рішенням ВК Одеської міської ради від 14 лютого 2008 року № 102 «Про утримання зелених насаджень у місті Одесі» на КП «Міськзелентрест» покладено обов'язок здійснювати утримання міських зелених насаджень загального користування. Додатком 1 до вказаного рішення є перелік об'єктів загального користування, що знаходяться на обслуговуванні в КП «Міськзелентрест», серед яких зазначено і сквер.

Пунктом 7 частини другої статті 18 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» встановлено, що підприємства, установи та організації у сфері благоустрою населених пунктів зобов'язані відшкодувати збитки та іншу шкоду, завдану ними внаслідок порушення законодавства з питань благоустрою, в порядку та розмірах, установлених законодавством України.

Суди, вказуючи, що Одеська міська рада, як власник землі загального користування, не забезпечила контроль за належним утриманням зелених насаджень, тому має відповідати солідарно за шкоду, завдану позивачу, не врахували, що міська рада, діючи в межах наданих їй законом повноважень,

створила для утримання об'єктів благоустрою комунальної власності КП «Міськзелентрест», яке є самостійною юридичною особою, на яку безпосередньо покладено відповідальність за збереження і належне утримання зелених насаджень, та передала цьому підприємству на утримання зелені насадження, розташовані у сквері. Відомостей про те, що міська рада не забезпечила створене підприємство необхідними коштами для утримання зелених насаджень у сквері на площі міста в матеріалах справи немає, тому відсутні підстави для покладення на неї відповідальності за шкоду, завдану позивачу.

При цьому КП «Міськзелентрест» не довело відсутності протиправності своєї бездіяльності та своєї вини у спричиненні шкоди здоров'ю позивача, а тому має відшкодувати завдану йому шкоду.

У зв'язку із наведеним Верховний Суд судові рішення в частині задоволення позовних вимог до Одеської міської ради скасував та відмовив у їх задоволенні, у решті судові рішення залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 521/11727/18 (провадження № 61-11814св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117788639>.

6.2. У разі відшкодування страховиком моральної шкоди, завданої смертю потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, у передбаченому пунктом 27.3 статті 27 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» розмірі та в межах ліміту відповідальності за полісом страхування відсутні підстави для залучення страховика до участі в справі про відшкодування різниці між фактичним розміром моральної шкоди і страховою виплатою

13 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1, яка діє в інтересах ОСОБА_2, у справі за позовом ОСОБА_1, яка діє в інтересах малолітньої дочки ОСОБА_2, до ОСОБА_3 про відшкодування моральної шкоди, заподіяної смертю фізичної особи.

Суди встановили, що ОСОБА_4 та ОСОБА_1 є батьками ОСОБА_2.

У лютому 2022 року ОСОБА_3, керуючи автомобілем, допустив наїзд на пішоходів ОСОБА_4 та ОСОБА_5. У результаті дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП) пішохід ОСОБА_4 від отриманих тілесних ушкоджень загинув на місці події, а ОСОБА_5 отримала тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості.

Постановою старшого слідчого відділу розслідування злочинів у сфері транспорту від 29 червня 2022 року кримінальне провадження, внесене

до Єдиного реєстру досудових розслідувань 24 лютого 2022 року, закрито у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 286 КК України.

У згаданій постанові встановлено, що ДТП сталася внаслідок порушення Правил дорожнього руху пішоходом ОСОБА_4, який перетинав проїзну частину у невстановленому для цього місці та перебував у стані сильного алкогольного сп'яніння, що призвело до тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок чого настала його смерть.

У березні 2023 року ОСОБА_1 звернулась до суду з позовом, в якому просила суд стягнути з ОСОБА_3 на її користь моральну шкоду у розмірі 122 000,00 грн.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. Судові рішення мотивовані тим, що основний тягар відшкодування шкоди, спричиненої ДТП, повинен нести страховик відповідача, який не був залучений до розгляду цієї справи, а позивач не надала доказів, які б свідчили про її звернення до страхової компанії з приводу виплати страхового відшкодування та які б підтверджували недостатність страхового відшкодування, що є необхідним для вирішення цього спору.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» страховим випадком є ДТП, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілого.

Статтею 27 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» визначено порядок здійснення та розміри страхових виплат за шкоду, пов'язану зі смертю потерпілого.

Пунктом 27.3 статті 27 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» визначено, що страховик (у випадках, передбачених підпунктами «г» і «г'» пункту 41.1 та підпунктом «в» пункту 41.2 статті 41 цього Закону, – МТСБУ) відшкодовує моральну шкоду, заподіяну смертю фізичної особи, її чоловіку (дружині), батькам (усиновлювачам) та дітям (усиновленим). Загальний розмір такого страхового відшкодування (регламентної виплати) цим особам стосовно одного померлого становить 12 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановлених законодавством на день настання страхового випадку, і виплачується рівними частинами.

Відповідно до статті 1194 ЦК України особа, яка застрахувала свою цивільну відповідальність, у разі недостатньої страхової виплати для повного відшкодування завданої нею шкоди зобов'язана сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою.

У справі, яка переглядалася, суди попередніх інстанцій встановили, що цивільно-правова відповідальність водія транспортного засобу на момент ДТП була застрахована Приватним акціонерним товариством «Українська пожежно-страхова компанія» на підставі полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, однак позивач не зверталася до суду з клопотанням про залучення до участі у цій справі як співвідповідача страховика.

Верховний Суд зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій, відмовляючи у задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди на підставі статті 1194 ЦК України, у зв'язку з незалученням до участі у справі страховика та відсутності доказів звернення позивача до страхової компанії щодо виплати страхового відшкодування, не врахували, що страховик фактично провів виплату страхового відшкодування позивачу у межах ліміту відповідальності за полісом страхування, яка включає відшкодування моральної шкоди у розмірі, передбаченому пунктом 27.3 статті 27 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

У зв'язку із наведеним Верховний Суд судові рішення скасував, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 569/4753/23 (провадження № 61-16332св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117685994>.

7. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

7.1. Така обставина, як проживання спадкоємця в місцевості, що не перебувала під окупацією, однак знаходилася в зоні активних бойових дій, є достатньою підставою визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини

20 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Полтавської міської ради у справі за позовом ОСОБА_1 до Полтавської міської ради, третя особа – приватний нотаріус Полтавського міського нотаріального округу, про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Суди встановили, що після смерті ОСОБА_2 відкрилася спадщина, що знаходиться на території Полтавської області. Заповіт від імені спадкодавця

не складався. Спадкоємцем першої черги після смерті ОСОБА_2 є її дочка ОСОБА_1, 1958 року народження, яка на момент смерті матері (лютий 2022 року) проживала в Харківській області.

24 лютого 2022 року було запроваджено в Україні воєнний стан, почалися бойові дії та бомбардування м. Харкова та Харківської області.

Наприкінці квітня 2022 року вона звернулася до сільської ради за місцем свого проживання щодо прийняття спадщини після смерті матері, а у березні 2023 року – до приватного нотаріуса з приводу оформлення спадщини. У сільській раді їй повідомили, що строк прийняття спадщини на час воєнного стану продовжено, а нотаріус роз'яснила необхідність звернення до суду для визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

У квітні 2023 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом, в якому просила суд визначити їй додатковий строк терміном три місяці для подання заяви про прийняття спадщини після смерті матері.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено, визначено позивачу додатковий строк у три місяці для подання заяви про прийняття спадщини. Судові рішення мотивовані тим, що вказані позивачем причини, а саме активні бойові дії та бомбардування м. Харкова та Харківської області після запровадження в Україні воєнного стану, погіршення стану її здоров'я, у своїй сукупності є об'єктивними обставинами, які перешкоджали їй протягом шести місяців з часу відкриття спадщини звернутися до нотаріуса із заявою про її прийняття.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій та звернув увагу на таке.

Відповідно до частини третьої статті 1272 ЦК України за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

За змістом зазначеної статті поважними причинами пропуску строку для прийняття спадщини є ті, які пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

Положення частини третьої статті 1272 ЦК України можуть бути застосовані, якщо: 1) спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини; 2) у спадкоємця були перешкоди для подання заяви для прийняття спадщини; 3) ці обставини визнані судом поважними.

Оцінка поважності причин пропуску строку прийняття спадщини повинна, у першу чергу, стосуватися періоду від моменту відкриття спадщини й до спливу шестимісячного строку, встановленого законом для її прийняття. Саме протягом цього періоду мають існувати об'єктивні та істотні перешкоди для прийняття спадщини. Інші періоди досліджуються, якщо ці перешкоди почали існувати

протягом шестимісячного строку та тривали до моменту звернення до нотаріуса або до суду.

Обґрунтовуючи поважність причин пропуску визначеного частиною першою статті 1270 ЦК України строку для прийняття спадщини, ОСОБА_1 посилалась, зокрема на те, що після запровадження в Україні воєнного стану 24 лютого 2022 року розпочалися активні бойові дії та бомбардування м. Харкова та Харківської області, у селищі, де вона мешкає, були зруйновані клуб, лікарня та житлові будинки її сусідів, громадський транспорт не працював. У подальшому погіршився стан її здоров'я.

Вирішуючи питання поважності причин пропуску позивачем шестимісячного строку, визначеного статтею 1270 ЦК України, для прийняття спадщини, суд має враховувати, що такі причини визначаються в кожному конкретному випадку з огляду на обставини справи.

Оцінивши зібрані у справі докази в їх сукупності, враховуючи обставини, на які посилалася ОСОБА_1, та загальновідомі обставини, суди дійшли цілком обґрунтованих висновків, що причини, зазначені позивачем, є тими непереборними обставинами, які перешкоджали їй протягом шести місяців з часу відкриття спадщини звернутися до нотаріуса із заявою про її прийняття.

Верховний Суд звернув увагу і на те, що значна частина встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини після смерті ОСОБА_2, припала на повномасштабну військову агресію Росії проти України, черговий етап якої розпочався 24 лютого 2022 року.

Також Верховний Суд зауважив, що згідно з наказом Міністерства з реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22 грудня 2022 року № 309, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23 грудня 2022 року за № 1668/39004, «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» територіальна громада, до складу якої входить населений пункт місця проживання позивача у Харківській області, знаходилася в зоні активних бойових дій із 24 лютого 2022 року до 11 вересня 2022 року.

Ураховуючи викладене, Верховний Суд рішення районного суду та постанову апеляційного суду залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 545/1231/23 (провадження № 61-16142св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823680>.

7.2. У випадках, коли має бути застосована вимога про витребування успадкованого майна з чужого незаконного володіння, ефективним способом захисту права спадкоємця є віндикаційний позов до особи, за якою зареєстровано право власності на спадкове майно, а не позов про визнання

права власності та визнання недійсними рішень органу місцевого самоврядування

06 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області, ОСОБА_2, про визнання права власності, витребування майна, скасування його державної реєстрації.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є правнукою померлої ОСОБА_3, яка була власником оспорюваної земельної ділянки. Після смерті прабаби відкрилася спадщина, яку прийняла мати позивача ОСОБА_6, оскільки постійно проживала разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, а після смерті матері спадщину як неповнолітня прийняла позивач.

Рішенням місцевого суду від 28 лютого 2013 року вказану земельну ділянку визнано відумерлою спадщиною та передано до сільської ради, яка приєднала вказану земельну ділянку до земель запасу територіальної громади.

У березні 2016 року сільською радою прийнято рішення про виділення із земель комунальної власності спірної земельної ділянки, яку цього ж року рішенням сільської ради передано у власність ОСОБА_2.

У листопаді 2017 року скасовано рішення суду про визнання спадщини відумерлою, оскільки на момент смерті ОСОБА_3 були спадкоємці, які прийняли спадщину. У листопаді 2020 року скасовано рішення сільської ради про приєднання земельної ділянки до земель запасу територіальної громади.

У квітні 2021 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом, в якому просила визнати право власності на земельну ділянку в порядку спадкування за законом після смерті матері, витребувати майно, скасувати його державну реєстрацію за ОСОБА_2.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено. Скасовано рішення сільської ради про виділення із земель комунальної власності спірної земельної ділянки та передачу її у власність ОСОБА_2, скасовано державну реєстрацію земельної ділянки за останнім і визнано право власності на земельну ділянку за позивачем. Судові рішення мотивовані тим, що на час звернення позивача до суду рішення про визнання спадщини відумерлою скасовано, а також скасовано рішення сільської ради, тому є підстави для скасування подальших рішень цієї сільської ради, що стосуються спірної земельної ділянки, внаслідок яких право власності на спірну земельну ділянку перейшло до відповідача, та є підстави для визнання права власності на спірну земельну ділянку за позивачем в порядку спадкування за законом після смерті матері, яка успадкувала цю земельну ділянку після смерті своєї баби.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до частини четвертої статті 1268 ЦК України малолітня та неповнолітня особа, вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо не було подано заяву про відмову від прийняття спадщини відповідно до чинного законодавства. Незалежно від того, чи подавалась заява про прийняття спадщини від імені малолітньої, чи неповнолітньою особою, чи була зареєстрована малолітня або неповнолітня особа разом із спадкодавцем на момент смерті – вони приймають спадщину автоматично.

Позивач прийняла спадщину після смерті своєї матері на підставі частини четвертої статті 1268 ЦК України. Отже, з часу її відкриття набула речові права на успадковану земельну ділянку – право володіння та право користування нею і, відповідно, право на захист цих прав.

У частині п'ятій статті 1268 ЦК України передбачено, що незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини.

У випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів статей 387, 388 ЦК України, є неефективними. Власник з дотриманням вимог статей 387 і 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Для такого витребування оспорювання наступних рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, договорів, інших правочинів щодо спірного майна і документів, що посвідчують відповідне право, не є ефективним способом захисту права власника.

За таких обставин Верховний Суд зазначив, що ефективним способом захисту права позивача є віндикаційний позов до особи, за якою зареєстровано право власності на спірну земельну ділянку, а не позов про визнання права власності та про визнання недійсними рішень сільської ради.

При цьому суди не звернули уваги на те, що позивач одночасно з вимогами про визнання недійсними рішень сільської ради, скасування реєстрації та визнання за нею права власності, у позовній заяві навів доводи про незаконне набуття відповідачем спірної земельної ділянки та вимогу про витребування майна на підставі статей 387, 388 ЦК України. Суд першої інстанції не встановив всі юридичні факти, визначені статтями 387 та 388 ЦК України, зокрема, чи набуто майно з відповідних правових підстав, чи є підстави набуття майна законними, чи є набувач майна добросовісним набувачем тощо.

У зв'язку із наведеним Верховний Суд судові рішення скасував, справу передав на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 6 березня 2024 року у справі № 548/837/21 (провадження № 61-15128св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117589998>.

8. Справи окремого провадження

8.1. Конфлікт між заявником та чоловіком його сестри, які не проживають разом, не пов'язані спільним побутом та не мають взаємних прав і обов'язків, при цьому останній не входить до переліку осіб, на яких поширюється дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання, не може розглядатися як домашнє насильство в розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», тому в такому випадку не може бути видано обмежувальний припис

13 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за заявою ОСОБА_1, заінтересована особа – ОСОБА_2, про видачу обмежувального припису.

Суди встановили, що ОСОБА_2 є чоловіком ОСОБА_3, яка є сестрою заявника.

ОСОБА_1 проживає в будинку з дружиною, разом з ними у будинку проживають його сестра ОСОБА_3 та її дитина.

Звертаючись до суду із заявою про видачу обмежувального припису, заявник посилався на погрози на його адресу зі сторони ОСОБА_2 та на наявність між ними конфлікту, який стався у липні 2023 року, у результаті чого він отримав тілесні ушкодження.

У липні 2023 року до ЄРДР внесено кримінальне провадження за ознаками кримінального проступку, передбаченого частиною першою статті 125 КК України.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, заяву задоволено. Видано обмежувальний припис, яким вжито заходи тимчасового обмеження прав ОСОБА_2 строком на 3 місяці, та заборонено перебувати в місці проживання з постраждалою особою ОСОБА_1, вести з постраждалою особою листування, телефонні переговори або контактувати через інші засоби зв'язку особисто та через третіх осіб, наблизитися на відстань менше 100 м до місця проживання постраждалої особи. Судові рішення мотивовані наявністю обґрунтованих і доведених підстав для застосування щодо ОСОБА_2 обмежувального припису.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Згідно з пунктами 3, 7 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Обмежувальний припис стосовно кривдника – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на осіб, перелік яких зазначено у частині другій та третій статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Верховний Суд зазначив, що на відносини, які виникли між заявником та заінтересованою особою, не поширюється дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, оскільки останній не входить до переліку осіб, визначених у частині другій статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Учасники справи не проживають спільно, не пов'язані спільним побутом, не мають спільних прав та обов'язків, тому конфлікт, який стався у липні 2023 року, не слід розглядати як домашнє насильство в розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

За таких обставин вимоги заявника про видачу обмежувального припису є такими, що не підлягають розгляду в обраному ним порядку та не регулюються положеннями глави 13 ЦПК України й Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

ОСОБА_1 реалізував своє право на звернення до поліції із заявою про вчинення кримінального правопорушення, за якою відкрито кримінальне провадження, у межах якого і буде перевірена наявність або відсутність в діях ОСОБА_2 кримінально-караного діяння. Водночас заявник не позбавлений права звернення до суду з позовом про відшкодування шкоди, якщо вважає, що діями ОСОБА_2 йому завдано майнової та/або моральної шкоди.

У зв'язку із наведеним Верховний Суд судові рішення скасував, у задоволенні заяви про видачу обмежувального припису відмовив.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 447/2402/23 (провадження № 61-16641св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117685952>.

9. Застосування норм процесуального права

9.1. Якщо встановлення юридичного факту фактично має на меті встановлення обставин злочину (подія, склад і суб'єкти), що підлягають встановленню лише під час здійснення кримінального провадження відповідно до вимог КПК України, то суд цивільної юрисдикції не може перевіряти таких обставин та надавати їм оцінку

20 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за його заявою про встановлення факту, що має юридичне значення.

Суди встановили, що заявник уродженець м. Макіївки Донецької області, зареєстрований з 22 серпня 1989 року за адресою: АДРЕСА_1. На початку серпня 2014 року він та його родина були вимушені тимчасово виїхати з м. Макіївки.

Відповідно до дубліката довідки від 08 грудня 2016 року про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи фактичне місце проживання ОСОБА_1 – АДРЕСА_2.

Заявник періодично відвідував м. Макіївку для перевірки збереження майна.

У березні 2015 року під час свого чергового візиту до м. Макіївки ОСОБА_1 був незаконно затриманий (позбавлений свободи) учасниками незаконного збройного формування так званої днр (створеного, підпорядкованого, керованого та фінансованого Російською Федерацією) та поміщений до підвалу (незаконного місця несвободи), де до нього застосовували катування.

У травні 2015 року за фактом зникнення заявника ГУНП в м. Києві розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні з попередньою правовою кваліфікацією за частиною першою статті 115 КК України, того ж дня в ЄРДР зареєстроване кримінальне провадження за частиною другою статті 146 КК України з коротким викладенням таких обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення: 11 березня 2015 року ОСОБА_1 після виходу з власної квартири за адресою: АДРЕСА_1, зник безвісти та його місце знаходження невідоме.

10 травня 2015 року заявника звільнили з незаконного ув'язнення і він одразу остаточно залишив м. Макіївку.

Відповідно до листа міської прокуратури досудове розслідування у кримінальному провадженні триває.

У січні 2023 року ОСОБА_1 звернувся до суду із заявою, в якій просив встановити факт, що він, громадянин України ОСОБА_1, у період з 12 березня 2015 року до 10 травня 2015 року на тимчасово окупованій території України (м. Макіївка, Донецька область, Україна) був незаконно позбавлений свободи учасниками незаконного збройного формування так званої днр та протягом відповідного часу утримувався в незаконних місцях несвободи.

Ухвалою міськрайонного суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, провадження у справі закрито з тих підстав, що заявлена ОСОБА_1 мета встановлення юридичного факту не відповідає стану суспільних відносин, які входять до предмета правового регулювання, не має конкретний характер, виражається в абстрагованих, а не конкретних наслідках. За відсутності конкретної мети встановлення факту, яка надасть цьому факту ознаки юридичного, заява ОСОБА_1 не підлягає розгляду в судовому порядку.

Верховний Суд рішення судів попередніх інстанцій змінив з огляду на таке.

Вирішуючи питання про прийняття заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, суддя, окрім перевірки відповідності поданої заяви вимогам закону щодо форми та змісту, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність та юрисдикційність.

У частині сьомій статті 19 ЦПК України (справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів) визначено, що окреме провадження призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Завданнями ж кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (стаття 2 КПК України).

Верховний Суд зауважив, що у межах спірних правовідносин заявник діє як учасник кримінального провадження, права і обов'язки якого визначені кримінальним процесуальним законом.

Аналіз заяви ОСОБА_1 свідчить про те, що встановлення факту, що має юридичне значення, фактично має на меті встановлення обставин злочину (подія, склад та суб'єкти), що підлягає встановленню лише в межах кримінального провадження. Суд цивільної юрисдикції не може перевіряти

та надавати оцінку обставинам, які підлягають встановленню під час здійснення кримінального провадження відповідно до вимог КПК України.

Таким чином, суди зробили правильні висновки про закриття провадження у справі, проте помилилися щодо мотивів закриття, тому оскаржені судові рішення в мотивувальних частинах змінені.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 233/61/23 (провадження № 61-13040св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849480>.

9.2. Правовідносини, з яких виник спір між працівником і консульською установою іноземної держави в Україні про поновлення на роботі, врегульовано трудовим договором, що укладений між сторонами без отримання згоди інших державних органів іноземної держави, а також трудовим законодавством України, тому відсутність згоди відповідної держави на участь у такій справі консульської установи як відповідача не може бути підставою для закриття провадження у справі згідно з пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України

20 березня 2024 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за її позовом до Генерального Консульства Республіки Польща у Львові, треті особи: виконавчий комітет Львівської міської ради, Міністерство закордонних справ України, про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суди встановили, що ОСОБА_1 працювала у відповідача на посадах референта та перекладача на підставі трудового договору від 05 квітня 2017 року, укладеного відповідно до трудового законодавства України, однак її було звільнено з роботи на підставі пункту 1 частини першої статті 40 КЗпП України до закінчення дії зазначеного договору.

Позивач є громадянином України та виконувала роботу за місцезнаходженням відповідача – у місті Львові, Україна.

Прийняття та звільнення позивача з роботи відбулося за трудовим законодавством України.

У січні 2018 році ОСОБА_1, не погоджуючись зі звільненням її з роботи, звернулася до суду з позовом та просила визнати незаконним та скасувати наказ від 02 січня 2018 року № KG.LWOW.6020.2.2018 «Про припинення строкового трудового договору», яким її звільнено з 02 січня 2018 року з посади перекладача Генерального Консульства Республіки Польща у Львові у зв'язку із скороченням штату працівників на підставі пункту 1 частини першої статті 40 КЗпП України, поновити її на цій посаді та стягнути з відповідача на її користь середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Справу суди розглядали неодноразово.

Ухвалою районного суду провадження у справі закрито з підстав, передбачених пунктами 6, 7 частини першої статті 255 ЦПК України.

Постановою апеляційного суду ухвалу районного суду змінено шляхом визначення правильного посилання в мотивувальній частині ухвали на пункт 1 частини першої статті 255 ЦПК України замість зазначених пунктів 6, 7 частини першої статті 255 ЦПК України.

Судові рішення мотивовані тим, що згода компетентного органу Республіки Польща на розгляд цієї справи судами України відсутня, тому зазначений спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Переглядаючи справу, Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Зі змісту статті 497 ЦПК України, статей 4¹, 75–77 Закону України «Про міжнародне приватне право» вбачається, що при визначенні підсудності цивільних справ за участю іноземного елемента можуть мати місце договірна, загальна, альтернативна та виключна підсудності.

Відповідно до положень статті 52 Закону України «Про міжнародне приватне право» до трудових відносин застосовується право держави, в якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

У справі, що переглядалася, позивач є громадянином України, яка зареєстрована за адресою: АДРЕСА_1, та виконувала роботу за місцезнаходженням відповідача в місті Львові.

Закриваючи провадження у справі, суди не звернули уваги на перебування як позивача, так і відповідача на території України, а також, що Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові як роботодавець та позивач як працівник в пункті 34 трудового договору від 05 квітня 2017 року передбачили договірну підсудність справи – згідно з чинним законодавством України.

Верховний Суд зазначив, що оскільки спір між сторонами в цій справі є трудовим, а правовідносини, з яких він виник, врегульовано трудовим договором, укладеним між сторонами, а також трудовим законодавством України, то необґрунтованими є висновки апеляційного суду щодо того, що цей спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Щодо поширення судового імунітету у справі, яка переглядалася, суди не врахували таке:

- предмет позову є поновлення на роботі громадянина України;
- місцем укладення договору та його виконання є територія держави Україна;
- Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові та позивач у трудовому договорі від 05 квітня 2017 року передбачили регулювання умов

праці згідно з законодавством України, визначили договірну підсудність справи згідно з чинним законодавством України, а також в решті питань, не передбачених цим договором, сторони зазначали про те, що вони керуються законодавством України.

Ураховуючи наведене, Верховний Суд скасував судові рішення, справу направив для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 466/674/18 (провадження № 61-3929св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849248>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС, канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2024. – 49 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua